

Juryrapport Janko Moder

De bekroning van Janko Moder met de Martinus Nijhoffprijs heeft vrij wat voeten in de aarde gehad. Hij stond al een aardige tijd op het verlanglijstje van de jury, maar het vinden van twee betrouwbare, onafhankelijk van elkaar opererende rapporteurs met een gelijkwaardige kennis van Nederlands en Sloveens was geen eenvoudige opgave. Dat kunststuk voor elkaar te krijgen is dan ook de enige verdienste van de jury geweest, want toen die rapporten eenmaal binnen waren, leek de kandidatuur van Janko Moder een feit: – beide rapporten vielen over de hele lijn zeer gunstig uit.

Voor wij daar nader op ingaan, kan het dienstig zijn dat wij eerst even stilstaan bij dat Sloveens, een taal waarvan de meesten van ons misschien vagelijk het bestaan kennen. Voor zover de jury weet is er maar zelden iets uit vertaald in het Nederlands.

Sloveens is de noordelijkste van de drie erkende Zuid-Slavische talen van de Federatieve Volksrepubliek Joegoslavië, naast het Servo-Kroatisch en het Macedonisch. Het wordt gebezigd door ongeveer twee miljoen mensen in Joegoslavië en door kleine minderheden in Oostenrijk, Italië en Hongarije. In geschreven vorm heeft het ongeveer de anciënniteit van het Nederlands. Voor linguïsten gold het in de vorige eeuw lange tijd als de zuiverst bewaarde vorm van het aan alle Slavische talen ten grondslag liggende oer-Slavisch, vanwege het zeer archaische karakter ervan. Zo heeft het als enige Slavische taal een levende dualis bewaard in substantief, adjectief en werkwoord, een apart tweevoud dus naast enkelvoud en meervoud, wat zeker de gymnasiasten onder ons een plezier zal doen.

Het Sloveens is ook een schoolvoorbeeld van de taaiheid, waarmee een taal zich kan handhaven, ook als het alle kansen tegen heeft. Anders dan het Nederlands kan het bijvoorbeeld niet bogen op een rijke middeleeuwse, renaissancistische en barokliteratuur.

Als literair medium in de moderne zin van het woord bestaat het eigenlijk pas sinds het midden van de achttiende eeuw, de periode waarin ook de Tsjechen, Slowaken, Kroaten, Serven, Bulgaren en Grieken zich na eeuwenlange vreemde overheersing weer langzamerhand van hun nationale identiteit bewust beginnen te worden.

De Slovenen vallen in zoverre buiten deze opsomming van volkeren, omdat zij voor hun taalnationalisme niet of nauwelijks konden teruggrijpen op een besef van historische soevereiniteit in staatkundige zin in een meer of minder ver verleden. De overleving van het Sloveens is des te meer iets heel bijzonders, omdat het in zijn huidige vorm een destillaat, een compromis is van een kleine vijftig duidelijk te onderscheiden dialecten. Compromis of niet, dit moderne Sloveens heeft de reputatie van een zeer buigzame en expressieve literatuurtaal te zijn. Binnen het geheel van de moderne Joegoslavische letterkunde neemt de Sloveense met een aantal grote schrijvers een opvallend prominente plaats in, terwijl de Slovenen nog geen tien procent van de bevolking uitmaken. Daarbij valt te bedenken dat het bewaren van hun taal voor de Slovenen geen geringe opgave is, al heeft die ook de status van officiële taal. Slovenië bevindt zich namelijk in een nogal paradoxale situatie. Economisch en cultureel is het in menig opzicht de meest ontwikkelde en welvarende

Joegoslavische deelrepubliek. Gevolg daarvan is een grote toeloop uit de zuidelijker republieken van mensen die zich daar wel blijvend vestigen, maar voor wie het begrip acculturatie meestal nog uitgevonden moet worden. De situatie kan zelfs zodanig worden, dat de Slovenen in hun eigen republiek nog eens een minderheid gaan vormen. Dat zou het Sloveens tot een nog meer bedreigde taal maken dan het toch al is. Want er hoeft maar één Kroaat of Serviër in een Sloveens gezelschap te zijn, of de Slovenen gaan over op de taal van de gast, zoals Nederlanders dat vaak doen als er een Engelstalige in de buurt is. Dat mag een blijk van culturele superioriteit zijn, de bedreiging van de eigen taal is er niet minder om. Anderzijds moet men niet verbaasd zijn als men in de meest afgelegen delen van het land en onder bevolkingsgroepen, waarvan men dat in Nederland niet zou verwachten, een ruime voorraad van de beste Sloveense literatuur aantreft. Want de Slovenen zijn uitstekende hoeders van hun geestelijke erfgoed. Van hun belangrijkste schrijvers bestaan vrijwel complete, filologisch onberispelijk verzorgde uitgaven. Wie daarin geïnteresseerd is, moet, als hij dicht bij huis wil blijven, maar eens gaan neuzen in de bibliotheek van het Slavisch Seminarium in Amsterdam.

Dat de Slovenen ook de wereldliteratuur niet verwaarlozen, laat zich wel het best illustreren aan de man die wij vandaag in ons midden hebben als 'jongste' laureaat van de Nijhoffprijs, de in 1914 geboren Janko Moder uit Ljubljana.

In het geval Janko Moder is de jury van de ene verbazing in de andere gevallen. Zoals gezegd – de rapporten waren onverdeeld gunstig en lieten eigenlijk geen ruimte voor de mogelijkheid dat Moder niet rechtstreeks uit het Nederlands vertaald zou hebben. Maar deze jury is nu eenmaal niet van de argeloze soort. Toen de secretaris van de jury Janko Moder opbelde, werd hij in het Duits te woord gestaan en Moder zal het gebruikelijke dankwoord ook in die taal uitspreken. Dat lijkt onthutsender dan het is. Men zou namelijk alle uitstekende vertalers de kost moeten geven, die de taal van hun keuze in geschifte uitstekend beheersen, maar er mondeling moeilijk mee uit de weg kunnen.

Janko Moder leerde zijn Nederlands uit boeken, gewoon uit belangstelling, in het midden van de jaren dertig. Eenzelfde belangstelling dreef hem ook naar de Scandinavische talen, alle Slavische talen, het Frans, Duits en Engels en nog enkele andere. Zo vertaalde hij uit het Nieuw-Grieks bijvoorbeeld van de jongste Nobelprijswinnaar Odysseas Elýtis de beroemde poëziencyclus *Áxion esti*. Kan iemand zich op zoveel fronten weren en er toch geen potje van maken?

Wat het Nederlands betreft spreken de rapporten duidelijke taal – het is een voortreffelijk potje dat daar in Ljubljana werd gekookt. Laten wij de vraag anders stellen. Janko Moder heeft uit allerlei talen meer dan zeshonderd vertalingen op zijn naam gebracht. Kan men dat in een zo klein land, waar alleen al om economische redenen de weg naar de drukpers zeer zwaar is, presteren als men niet tot de besten behoort? Een tweetalig volk als de Slovenen kan immers voor buitenlandse literatuur goedkoper uitwijken naar Servo-Kroatische vertalingen.

In 1964 ging de Nijhoffprijs voor vertalingen uit het Nederlands naar het Italiaanse fenomeen Giacomo Prampolini, een al even onvermoeibare literaire duizendpoot en culturele ambassadeur van grote en kleine literaturen. Er bestaat

zoiets als een geboren vertaler. Dat is een mensenslag met een onvoorstelbaar ontwikkelde intuïtie voor literaire teksten in andere talen, en een vrijwel absolute greep op alle registers en niveaus van de eigen taal. Wat Janko Moder betreft komt daar nog bij dat hij zich ook uitvoerig op lexicografisch terrein heeft bewogen. Ook als auteur heeft hij een niet geringe staat van dienst.

De jury kreeg overigens pas een inzicht in Janko Moders werkelijk verpletterende activiteiten, toen zijn bekroning al een feit was. Bekroond werd hij voor zijn zeer representatieve keuze en vertaling van naoorlogse Nederlandse en Vlaamse verhalen getiteld *Bolečino v trebuhu*, ofwel *Maagpijn*, de titel van Louis Paul Boons verhaal, dat de bundel opent na een inleiding van Willem M. Roggeman.

De bundel besluit met een korte, maar gedegen bibliografie van de opgenomen auteurs, te weten: Boon, Campert, Claus, Geeraerts, Mulisch, Hamelink, Heeresma, W. F. Hermans, Koolhaas, Michiels, Raes, Ruyslinck, Schierbeek, Wolkers en G. K. van het Reve, welke laatste vertegenwoordigd is met *De ondergang van de familie Boslowits*. Wij vermelden dit apart, omdat we niet beter wisten, of Gerard Reve weigerde tot nog toe stevast zijn werk in enige Slavische taal te laten publiceren. De lijst van Moders vertalingen uit het Nederlands sinds 1936 vermeldt nog elf andere titels, waaronder werk van Jozef Boon, Tone Brulin, Miep Diekmann, Johan Fabricius, *Turks fruit* van Wolkers, *De man die zijn haar kort liet knippen* van Johan Daisne en Consciences *Flamski Lev*, ofwel *De Leeuw van Vlaanderen*.

Al in 1929, dus op vijftienjarige leeftijd, ontving Moder een prijs voor vertalingen van Duitse poëzie. Die prijs werd gevolgd door een groot aantal andere prijzen en onderscheidingen: van de stad Ljubljana, uit de Sovjet-Unie, die daarmee zeer karig is, in 1969 de Sovre-prijs van de Sloveense associatie van literaire vertalers voor zijn versie van Pasternaks *Dokter Zjivago* en Grass' *Blechtrommel*. Verder noemen wij nog onderscheidingen uit Noorwegen, Polen en uit de verschillende Joegoslavische deelrepublieken.

Ook uit andere bronnen dan de rapporten die de jury ter beschikking stonden komt onveranderlijk het beeld naar voren van een vertaler die maximale trouw aan zijn originelen paart aan een optimale beheersing van het eigen taalinstrument. Het verbaast dan ook niet te vernemen dat Moder een gezocht toneelvertaler is. Want zo ergens een vakman vereist is, dan wel bij een zo direct medium als het toneel. Zo kunnen wij nog wel een tijdje doorgaan, er lijkt geen einde aan te komen. Maar om én Janko Moder én u niet te kort te doen, willen wij besluiten met een korte samenvatting van de aan de jury uitgebrachte rapporten die ons deden besluiten om unaniem te adviseren tot bekroning van Janko Moder met de Nijhoffprijs.

Vergelijking van originelen en vertalingen toont aan dat er zelden een stilistische finesse aan Janko Moders aandacht ontsnapt. Speciale stijleffecten als rijm en alliteratie worden, als de opzet ervan evident is, vrijwel altijd met vergelijkbare Sloveense taalmiddelen adequaat opgevangen. Dialectale elementen worden niet met dialectale elementen weergegeven, een vertaalopvatting die deze jury al eerder als de enig juiste heeft verdedigd. In zulke gevallen is gewone spreektaal verreweg het verkieslijkst, blijkbaar ook voor Janko Moder. Idiomaticus worden de vertalingen gekwalificeerd als goed tot perfect. Een van de rapporten prijst

de verzorgde indruk van de teksten tot op de leestekens, cursiveringen, alinea's en inspringende regels. Dat maakt men wel anders mee. Beide rapporten prijzen de keuze van de teksten en Moders vermogen tot het zich inleven in de meest uiteenlopende literaire stijlen. Van de weinige gesignaleerde vertaalfouten kon deze jury niet onder de indruk komen; ze betroffen vrijwel nergens iets wezenlijks dat goed begrip van de teksten in de weg stond.

Meestal komen ze neer op een iets minder pittige weergave van het origineel. Zo doet in het Sloveens ergens een lijf pijn, terwijl het in het Nederlands kraakte en wordt een Reviaanse pruik een Moderse frisuur, wat zich met het woordenboek in de hand zeer wel laat verdedigen. Dergelijke oneffenheden staan in geen verhouding tot het geheel van de tekst en liggen in ieder geval ver beneden het minimum dat deze jury heeft leren tolereren.

De jury verwelkomt Janko Moder dan ook van ganser harte in de gelederen van de Nijhoff-prijdraggers.

De jury:

Henk Mulder, voorzitter

Barber van de Pol

Hans van den Bergh

Marko Fondse

Daan den Hengst

Peter Verstegen

Aldert Walrecht

Joan de Bie, secretaris